

**DEVELOPMENT OF NATURAL SCIENCES AT THE ST. VOLODYMYR
UNIVERSITY OF KYIV IN THE MIDDLE OF XIX CENTURY**

**РОЗВИТОК НАУК ПРИРОДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ В УНІВЕРСИТЕТІ
СВ. ВОЛОДИМИРА В КИЄВІ В СЕРЕДИНІ XIX СТ.**

Оксана Костенко

кандидат історичних наук, доцент

E-mail:

Oksana.kostenko.university@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0831-9158

Research ID: AAL-9707-2020

Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

Oksana Kostenko

PhD of Historical Science,

Associate Professor

E-mail:

Oksana.kostenko.university@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0831-9158

Research ID: AAL-9707-2020

Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav, Ukraine

Володимир Сіропол

кандидат історичних наук, доцент

E-mail: woozik1980@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6069-2609

Research ID: U-8091-2018

Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

Volodymyr Siropol

PhD of Historical Science,

Associate Professor,

E-mail: woozik1980@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6069-2609

Research ID: U-8091-2018

Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav, Ukraine

ABSTRACT

This article deals with the establishment and development of numerous natural sciences: botany, zoology, mineralogy, chemistry at the St. Volodymyr University of Kyiv in the second part of XIX century. The significant influence of botany as a science in the contexts of the development of the St. Volodymyr University of Kyiv is depicted in the scientific works by such scientists as V. Besser, R. Trautfetter, and K. Kessler. Therefore, the botanical garden at the St. Volodymyr University of Kyiv was used for educational and scientific purposes by the national and international researchers.

On conducting their research, V. Besser, R. Trautfetter, and K. Kessler defined that the underlying principle of the development of the aforementioned natural sciences was the foundation of the scientific centers and the department of Agriculture of the Faculty of Physics and Mathematics. The foundation of the department of Agriculture was predetermined by several reasons. First, the tsar Nickolas I of the Russian Empire introduced and implemented fundamental reforms in the agricultural education with the help of the Commission of Agricultural Development in the Russian Empire in 1833. Second, two Polish educational institutions – namely, The Kremenets College and the University of Vilnius – had the departments of Agriculture, which gave rise to the development and establishment of the department of Agriculture at the St. Volodymyr University of Kyiv. The Kremenets College was affiliated with the agricultural school, while the University of Vilnius was affiliated with the Institute of Domestic Agriculture. Third, in spite of the importance of the aforementioned factors

Scientific Bulletin of the IZmail State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

that had influence on the agricultural sciences in Ukraine, the scientific research conducted at the St. Volodymyr University of Kyiv and the scientific findings by university professors played a crucial role in the development of the agricultural sciences. During the time period from 1851 till 1864, at the St. Volodymyr University of Kyiv there was the Commission for the Control of Schools in Kyiv Regions. Moreover, university professors hosted numerous scientific conferences for teachers of natural sciences. Due to the contribution of scholars into the development of agricultural sciences, the St. Volodymyr University of Kyiv was a key institution for the development of natural sciences. Consequently, due to all the aforementioned circumstances, the St. Volodymyr University of Kyiv became one the first universities with the department of Agriculture in the Russian Empire.

Key words: *natural sciences, biology, botany, zoology, chemistry, mineralogy, geodesy, the St. Volodymyr University of Kyiv.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Здобувши політичну незалежність, наше суспільство опинилося перед необхідністю глибоких перетворень у всіх сферах життєдіяльності. Одними з першочергових постали питання розбудови організації вітчизняної науки й освіти відповідно до європейських стандартів. Сьогодні при комплексному розгляді історії розвитку галузевої науки та освіти України особливу зацікавленість викликають трансформаційні процеси, що відбувалися в другій половині XIX – на початку XX ст. У цей період вітчизняною аграрною наукою було не лише накопичено цінний досвід, а й досягнуто значних успіхів світового рівня. Однак про більшість із них тривалий час не згадували, їх не досліджували, а тому й недооцінювали.

Загальноісторичний розвиток українських земель на теренах Російської імперії, впровадження капіталістичних відносин у виробництво, у тому числі й сільськогосподарське, у середині XIX ст. вимагали нових даних про фізико-географічні умови і природні ресурси країни. Із заснуванням Київського університету пов'язаний початок серйозної наукової роботи в Києві, спрямованої, головним чином, на вивчення історії, археології, природи та географії України. Провідними вченими-природознавцями університету велася робота з дослідження Південно-Західного краю з моменту його утворення.

В історії розвитку сільськогосподарської освіти сучасної України цей період становлення вітчизняних науково-освітніх центрів при університетах тривалий час не досліджувався, а тому й недооцінювався. Проте у другій половині XIX – на початку XX ст. університетськими кафедрами було досягнуто значних успіхів, накопичено цінний досвід, що на сучасному етапі становить особливий історично-науковий інтерес, що й зумовило наші наукові пошуки й узагальнення.

Мета статті – проаналізувати розвиток природничих наук з його особливостями в стінах Університету св. Володимира.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші наукові здобутки з нашого питання ми можемо датувати другою половиною XIX ст. Зокрема, вагомим внеском до аналізу діяльності Університету св. Володимира вказаного періоду стали праці М.Ф. Владимирського-Буданова (Иконникова, 1884; Владимирский-Буданов, 1884; *Київ и Университет Св. Владимира При Императоре Николае I 1825-1855*, 1896).

З реорганізацією навчального закладу за часів радянської влади відомості про сільськогосподарську діяльність Київського університету були загублені. Проте в аналізі загальної діяльності нових, утворених за радянських часів кафедр знаходимо відомості й про діяльність учених, що працювали на кафедрі агрономії. Так, у ювілейному виданні до 100-річчя університету «Розвиток науки в Київському університеті за сто років» була надрукована вичерпна й деталізована стаття відомого вченого М.Г. Холодного, в якій було

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.

надано високу оцінку досягненням у цій науковій галузі А.В. Країнського і лише згадувалося, що він працював на кафедрі агрономії під керівництвом С.М. Богданова (Холодний, 1935: 100-101). Більш вичерпну інформацію про діяльність С.М. Богданова можна знайти у фундаментальній збірці до 125-річного ювілею університету «Історія Київського університету. 1834-1959» (*Історія Київського Університету*, 1959: 149-150). Містить це видання й окремі відомості про роботу С.М. Ходецького та А.В. Країнського, про діяльність кафедри сільського господарства взагалі не згадується (*Історія Київського Університету*, 1959: 151).

Протягом 50-60-х рр. ХХ ст. в окремих часописах виходять ювілейні статті про вчених С.М. Богданова (Проценко, 1955: 131-139; Пшеничний, Лучко, 1960: 29), та А.В. Країнського (Карышева, 1958: 766). У цих статтях стисло подається інформація про наукові досягнення вчених, вказується, що вони працювали в Київському університеті.

На початку 70-х рр. вийшла одноосібна стаття С.О. Матвієнка, присвячена науковій діяльності С.М. Ходецького (Матвієнко, 1971: 115-116.).

За радянський період було здійснено обмаль наукових розвідок, присвячених діяльності окремих учених-аграріїв, що працювали при Університеті св. Володимира. Наукових публікацій про діяльність самої кафедри не було знайдено. Праці дослідників радянського часу містять чимало фактичних даних, а також низку справедливих положень щодо ролі окремих учених та значення вищого навчального закладу для розвитку вітчизняної сільськогосподарської науки.

Сучасні вітчизняні науковці, звертаючись до наукового спадку відомих вітчизняних учених-аграріїв ХІХ – початку ХХ ст. або досліджуючи певну проблему сільськогосподарської науки чи виробництва, аналізують, а тим і підтверджують науково-освітню діяльність професорів Київського університету з аграрних проблем, що вирішувалися для Київщини та українських територій в цілому. Тут варто згадати праці В.А. Вергунова (Вергунов, 2003; Вергунов, 2004), праці С.М. Сіряченка, присвячені науково-освітній діяльності професора Київського університету С.М. Богданова (Сіряченко, 2003). Праці професора С.М. Ходецького присвячені статті В.А. Вергунова, Н.Г. Чайки (Вергунов, 2003; Вергунов, 2004; Чайка, 2002). У монографії О.І. Фурдичка та В.Д. Бондаренка розглядається діяльність С.М. Ходецького як одного з перших вітчизняних лісівників (Фурдичко, Бондаренко, 2000: 173-184). У ХХІ ст. захищена дисертація Костенко О.О., в якій авторка порушує питання розвитку низки природничих наук у стінах вказаного вишу (Костенко, 2006).

Виклад основного матеріалу. Для вивчення губерній Київського шкільного округу в геологічному, ботанічному, зоологічному, географічному і статистичному відношенні було створено комісію, яка протягом кількох років щорічно проводила експедиційні дослідження. При створенні комісії планувалося вивчення ведення сільського господарства в губерніях Київського округу.

Комісія розпочала свою роботу 21 лютого 1851 р. Членами комісії, на яких покладалися обов'язки, були представники професорсько-викладацького складу університету. До складу комісії входив і новий викладач сільського господарства університету С.М. Ходецький. Результатом її діяльності був випуск наукових видань. Вони виходили досить великим накладом – 850 екземплярів, з яких більше половини (450) призначалося для розсилання державним установам, науково-освітнім закладам та відомим на той час редакціям.

Третій том видання, випущений у 1854 р., містив наукові праці, що мали пряме або опосередковане відношення до вивчення розвитку сільського господарства регіону. Викладачем університету С.М. Ходецьким разом із членом комісії В. Тарновським було складено «Програму сільськогосподарського описання Киевского учебного округа» (Иконникова, 1884: 7). Вона становила собою своєрідний план і завдання дослідження стану й розвитку аграрного виробництва в губерніях Київського шкільного округу:

Київській, Волинській і Подільській. Необхідно вказати, що підприємства переробної промисловості на той час не відокремлювалися від сільськогосподарського виробництва і складали єдине ціле. Тому в плані досліджень ці два напрями аграрного виробництва повинні були вивчатися спільно.

У цьому виданні відомості про розвиток сільського господарства містили в собі такі розділи цього видання: «Об исследовании табачной промышленности в Малороссии» (Г. Базінер); «Практические замечания о свеклосахарной промышленности в юго-западных губерниях России» (Г. Понятовський); «Наблюдение над гусеницею, истреблявшею в 1855 году сахарную свекловицу» (Г. Маркевич) (Иконникова, 1884: 8).

Незважаючи на тимчасовість існування (1851-1860), комісія випустила чотири томи своїх праць. Завдяки обміну з іншими виданнями була зібрана велика бібліотека, де в 1857 р. нараховувалося до 500 томів книг природничо-історичного змісту, виданих різними мовами. Крім того, було покладено початок систематичному вивченню регіону, в тому числі й у сільськогосподарському відношенні.

Необхідно зауважити, що найбільш продуктивно комісія працювала в перші роки (1851-1854), коли було проведено 18 наукових засідань і видано три томи її «Трудов». У результаті роботи комісії було зібрано цінний фактичний матеріал про природні умови і господарство, узагальнений у багатотомній монографії «Описание губерний Киевского ученого округа». Вона була першою спробою комплексної оцінки стану економіки Південно-Західного краю.

Говорячи про Київський університет першої половини XIX ст., необхідно проаналізувати значення його культурно-освітньої діяльності. Професори й викладачі університету вели корисну роботу з поширення наукових знань серед населення як своїми друкованими працями, так і публічними лекціями (з технології, сільського господарства, технічної хімії, практичної механіки). «Публічні лекції, – пізніше згадував один із вихованців Київського університету, – мали повний і заслужений успіх, і за читання їх не можна не висловити великої подяки професорам нашого університету; не можна не дякувати їх за те світло і інтерес до науки, які вони вносили в інтелігентське громадське середовище, що так жадібно в той час цікавилось науковими питаннями з предметів природознавства. Колишні слухачі професорських публічних лекцій завжди з глибокою вдячністю згадували цих безкорисливих трудівників науки, що ділилися з публікою своїми знаннями і пояснювали їй незрозумілі питання з предметів наукових знань, що її цікавили» (Чеважевський, 1912: 583).

Аналізуючи проведення лекційних занять, доходимо висновку, що публічні читання проводилися з найбільш важливих питань науки й виробництва регіону. Передові професори й викладачі не обмежувалися навчанням студентської молоді, несли свої знання в народні маси («Программа публичного курса технологии на 2 семестр 1853-1854 г.») (Костенко, 2006: 69). Цьому служили також і щорічні акти в університеті, на яких виголошувалися наукові промови. Не менш важливим засобом популяризації наукових знань були публічні диспути під час захисту дисертацій, у тому числі й сільськогосподарської тематики.

Величезний вплив на розвиток наукової роботи в галузі природознавства, у тому числі – сільськогосподарських наук, мали з'їзди дослідників природи. Перший з'їзд викладачів природознавства Київського та Харківського шкільних округів відбувся у Києві в приміщенні університету в 1861 р., а перший загальноросійський з'їзд дослідників природи і лікарів, як відомо, відбувся в Петербурзі лише в 1867 р. Велике значення для розвитку природознавства в нашій країні мали вперше скликані в Києві з ініціативи К.Ф. Кесслера, підтриманої тодішнім піклувальником Київського шкільного округу М.І. Пироговим, два з'їзди викладачів природничих наук гімназій Київського шкільного округу (перший – у 1861 р., другий – у 1862 р.), головою яких було обрано декана фізико-математичного факультету К.Ф. Кесслера («Второй съезд естествоиспытателей и учителей

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

естественных наук в Киеве»). У роботі з'їздів брали участь професори університету і представники інших наукових установ країни, які обговорювали наукові й методичні питання.

Наукова робота природознавчої спрямованості проходила в Імператорському університеті св. Володимира при сприянні місцевої науково-громадської організації – Київського товариства дослідників природи (1869) (Пилипчук, 1991: 5-6). Незважаючи на те, що основним завданням цього об'єднання вчених було обговорення наукових питань, товариство брало участь і в розв'язанні сільськогосподарських проблем Південно-Західного краю, що мали відношення до природознавства. Ними планувалося відкриття зразкової пасіки і школи бджільництва при ній. Однак унаслідок обмеженості коштів ні школа, ні пасіка не були створені, а в 1882 р. комітет припинив своє існування (Иконникова, 1884: 48). Однак ці перші кроки наукового товариства привели до створення першого сільськогосподарського товариства в Києві – Київського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості (КТСГ), а потім сприяли створенню комітету бджільництва при ньому. Необхідно зауважити, що при КТСГ – першому галузевому товаристві, у подальшому – під керівництвом викладачів сільського господарства Університету св. Володимира – було започатковано перші роботи з дослідної справи в регіоні (Сіряченко, 2003: 151; Чайка, 2002: 235).

Київське товариство природознавців надавало практичну й консультативну допомогу багатьом сільськогосподарським і промисловим установам, міським і земським управам, метеослужбі Києва (очищення водогінної води, боротьба з епідеміями, розвиток бджільництва, шовківництва тощо). При товаристві утворювалися комітети та комісії, укомплектовані досвідченими спеціалістами, які виконували замовлення та сприяли впровадженню в народне господарство останніх досягнень науки. Так, для допомоги розвитку шовківництва в губерніях Київського шкільного округу товариство в 1870 р. організувало в Ботанічному саду Київського університету розсадник шовковиць і безкоштовно роздавало сіянці (Иконникова, 1884: 48).

Таким чином, Київське товариство дослідників природи сприяло поширенню сільськогосподарських знань. Серед членів товариства було чимало вчених, котрі зробили помітний внесок у розвиток вітчизняної і світової науки, у вивчення природних ресурсів, економіки, історії України (Пилипчук, 1991: 88).

У стінах університету сформувався кілька наукових шкіл. Серед найважливіших проблем, над якими вони працювали, були й питання наукового забезпечення сільського господарства.

Серед інших викладачів із Кременця був переведений обдарований ботанік і медик, член-кореспондент Російської Академії наук Віллібальд Готлібович Бессер (1784-1843) (*Історія Київського Університету*, 1959: 141). Працював він на цій посаді до виходу в 1838 р. у відставку. Свою наукову роботу В.Г. Бессер розпочав наприкінці першого десятиріччя XIX ст., працюючи з 1809 р. вчителем ботаніки і зоології. Його двотомна праця, присвячена флорі Галичини, опублікована в 1809 р., а також перелік рослин, зібраних на Волині, Поділлі, у Київській губернії, Бессарабії та поблизу Одеси, опублікований у 1822 р., і деякі інші розвідки старанністю описів і багатством використаного матеріалу були у свій час зразком для дослідників.

Будучи одночасно й директором ботанічного саду Волинської гімназії, В.Г. Бессер розгорнув велику роботу з дослідження флори Галичини і Південно-Західного краю (особливо Волинської та Подільської губерній), з розширення колекцій ботанічного саду, який під його керівництвом збагатився величезною кількістю видів. У 1834 р. в ньому знаходилося: 1466 видів і порід оранжерейних рослин, 585 дерев і чагарників, 521 декоративна рослина, 2452 багаторічні рослини в ґрунті – усього 5024 видів і порід. За словами самого В.Г. Бессера, число видів рослин Кременецького саду доходило до 12000 найменувань. Послідовник В.Г. Бессера – Р.Е. Траутфеттер вважав, однак, що їхня

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

кількість не перевищувала 9000 найменувань (*Історія Київського Університету*, 1959: 142).

Роль ботанічного саду в перший період повинні були відігравати город з будиночком, найняті за 77 руб. за рік. Створення ботанічного саду було заплановано одночасно з відкриттям Київського університету. На той час обсерваторії, зоологічні та ботанічні сади були обов'язковими підрозділами при європейських університетах. Це була необхідність, пов'язана зі змістом навчально-наукового процесу. Архівні документи свідчать про те, що валка возів, запряжених волами, везла ці рослини більше місяця. У 1833 р. казна придбала гомельський маєток графа Рум'янцева. Деревя з теплиці його саду використали для заснування ботанічного саду Київського університету (Василенко, б.р.: 44). Вони склали основу первинних дендрологічних та оранжерейних колекцій.

Цілком логічно, що під час організації Київського університету директором ботанічного саду був призначений В.Г. Бессер. Для того, щоб університетський ботанічний сад міг найкраще забезпечити навчальний процес, бажано було розмістити його поруч з університетом. Будівництво університету в той час проводилося на околиці міста. Біля нього знаходився пустир, проритий глибокими ярами, між якими були розташовані голі піщані та глинисті бугри з обривами. У зв'язку з тим, що організація ботанічного саду на цій місцевості вимагала значних коштів, а міністерство їх не виділяло, справа зі створенням ботанічного саду затрималася. Проте перевезення рослин із Кременця розпочалося вже в 1839 р. і продовжувалося до 1847 р., коли закінчилися будівельні роботи для оранжерей у Києві. І тільки після закінчення перевезення рослин у 1848 р. Кременецький сад було остаточно закрито (Іконникова, 1884: 143).

У подальшому з 1838 р. кафедру ботаніки зайняв відомий учений Рудольф Ернестович Траутфеттер (1809-1889) (*Історія Київського Університету*, 1959: 141). З 1837 р. вчений був членом-кореспондентом Петербурзької (Російської) академії наук (Короткий, Табенська & Цимбал, 2005: 89). Р. Траутфеттер з 1838 р. виконував обов'язки ординарного професора ботаніки Університету св. Володимира і одночасно завідував тоді ще Кременецьким ботанічним садом та гербарієм університету. Його стараннями були приведені до належного стану ботанічні колекції і гербарії, улаштований у Києві університетський ботанічний сад, виконувалися спеціальні ботанічні дослідження. Захистивши дисертацію на ступінь доктора ботаніки (1839), учений був затверджений ординарним професором. За час роботи в Київському університеті вчений викладав загальну ботаніку, ботанічну термінологію, мінералогію, геологію та інші природничі дисципліни.

Будучи завідувачем кафедри ботаніки, Р.Е. Траутфеттер налагодив зв'язки з ботанічними садами Росії і Західної Європи. У кінці травня 1839 р. поблизу університету було висіяне насіння, одержане з різних ботанічних садів, з тим, щоб рослини, які з нього виростуть, висадити на постійне місце в сад. Взимку 1840 р. Траутфеттер уже мав можливість ділитися з іншими ботанічними садами насінням трав'янистих рослин, вирощених ним у тимчасовому саду.

22 травня (10 травня за старим стилем) 1846 р. вважається датою заснування Ботанічного саду Київського університету (Капустян, 2004: 12). 19 липня 1846 р. було розпочато будівництво фундаменту оранжерей за планом архітектора Лауфера. За оранжереями були побудовані тераси, які збереглися й до наших днів. На них висадили одержані з-за кордону найрідкісніші дерева, кущі й трав'янисті рослини. Тут же були висаджені й троянди. Під час створення ділянок для вирощування та розмноження екзотичних рослин залишали старезні дуби та сосни – як пам'ятки рослинності давніх часів.

Перші роботи із закладки постійного ботанічного саду Київського університету розпочалися в жовтні 1841 р., посадка саду здійснювалася під загальним керівництвом

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Р.Е. Траутфеттера за планом архітектора В.І. Беретті (*Історія Київського Університету*, 1959: 146).

Слід відзначити, що всі ці роботи проводилися ручним способом. Виконували цю тяжку роботу кріпаки, яких направляли поміщики з найближчих місцевостей з тим, щоб вони, навчившись вирощувати в ботанічному саду різні рослини, змогли доглядати їх потім у садах господарів.

Навесні 1850 р. деревами, кущами і різними травами було засаджено всю територію ботанічного саду. Але справжнього вигляду саду він набув лише в 1853 р., коли навколо нього побудували огорожу.

Діяльність ботанічного саду із самого початку його існування не обмежувалася строго науковим ботанічним значенням. Р.Е. Траутфеттер вважав за необхідне, щоб ботанічний сад приносив і практичну користь для місцевого краю через поширення і поліпшення садівництва, плідівництва й городництва. Тому в ботанічному саду для акліматизації розводилися різні дерева і чагарники, інші господарські рослини, привезені з-за кордону. З метою поширення і поліпшення садівництва Р.Е. Траутфеттер прийняв рішення про безкоштовну роздачу рослин, насіння на інших продуктів саду. Завдяки таким заходам у Києві і на його околицях швидко поширилося і значно вдосконалилося садівництво. Велику увагу Р.Е. Траутфеттер приділяв розведенню винограду, абрикосів і персиків.

Виноград почали розводити з 1845 р., й у його розведенні було досягнуто найбільшого успіху. Професор Р.Е. Траутфеттер і садівник А. Гохгут почали розводити виноград за всіма правилами садівництва. Під виноградники було виділено площу саду перед університетським будинком (Костенко, 2006: 75).

Виноград привозили головним чином з Білої Церкви, яка на той час вважалася північною межею поширення цієї рослини. Було одержано 63 найбільш ранні сорти винограду з Криму, але в сурову зиму 1846 р. вони вимерзли. З безлічі посаджених сортів винограду збереглися тільки близько 15 видів. Після кількох років акліматизаційних робіт ці 15 сортів винограду виявилися цілком придатними для розведення в умовах Києва. З ботанічного саду вони поширювалися на інші київські садиби та села, розташовані поряд із містом. Ботанічний сад відпускав їх населенню, як і багато інших рослин, безкоштовно. Ця допомога не лише сприяла поширенню авторитету саду серед широких кіл населення, але й збуджувала інтерес до садівництва в багатьох мешканців Києва та його околиць (Шмальгаузен, 1884: 143). Садівника А. Гохгута було нагороджено золотою медаллю за «старанну службу» («Дело о награждении садовника ботанического сада Киевского университета Гохгута золотой медалью «за усердную службу»»).

Велика робота, проведена в університетському ботанічному саду в перші роки його організації під керівництвом Р.Е. Траутфеттера, сприяла поширенню інформації про нього не лише в нашій країні, але й за кордоном (Ходецький, 1863: 4).

У 1852 р., коли Р. Траутфеттер був призначений ректором університету, директором саду став О.С. Рогович. Вихованець Київського університету (студент першого набору), учень В.Г. Бессера і Р.Е. Траутфеттера, знавець місцевої флори Опанас Семенович Рогович (1812-1872) у 1847-1868 рр. очолив кафедру ботаніки. Він ґрунтовно дослідив флору Київської, Чернігівської і Полтавської (1853-1855), а згодом (1861-1869) – Волинської і Подільської губерній, які входили до складу Київського навчального округу. Крім того, він є автором низки праць із палеботаніки (*Історія Київського Університету*, 1959: 145).

Працюючи директором ботанічного саду понад 15 років, О.С. Рогович, незважаючи на тяжкі матеріальні умови, продовжував збільшувати колекції саду. В акті передачі було відзначено, що в саду нараховувалося 419 видів дерев і кущів, представлених 25 416 екземплярами, 1725 видів оранжерейних рослин, 8457 різновидів та 2685 видів однорічних, дворічних і багаторічних трав. Таким чином, за 10 років свого існування сад

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Київського університету за кількістю зібраних у ньому дерев, рослин і трав зайняв одне з перших місць у країні (Рогович, 1864: 40).

У своїй статті про стан ботанічного саду в той час Рогович скаржився на великі труднощі. Статтю він закінчував так: «Більш 20-ти років ботанічний сад невтомно працював над акліматизацією рослин, які швидко поширились і принесли велику користь нашому краю. Для акліматизації рослин, яка набула останнім часом особливо важливого значення, були проведені численні досліді. Ці досліді показали, що коли б університетський ботанічний сад мав досить коштів, то міг би, розвиваючись все більше і більше за сприятливих умов м. Києва, стати одним з найкращих вітчизняних садів» (Рогович, 1864: 42).

З 1871 р. директором саду став І.Г. Борщов – один із найталановитіших вітчизняних ботаніків. У 1879 р. на посаду директора саду було призначено І.Ф. Шмальгаузен – визначного дослідника флори. Залишаючись директором ботанічного саду до кінця життя, він доклав багато зусиль для його розвитку і збагачення колекцій. Двадцять років (1894-1914) директором саду був С.Г. Навашин. У 1914 р. керівництво ботанічним садом було доручено новопризначеному ординарному професорові університету О.В. Фоміну (Капустян, 2004: 12). Усі ці вчені проводили дослідження й над сільськогосподарськими рослинами, проте вони не мали такого широкого агрономічно-господарського значення, як у перший період роботи ботанічного саду.

Розвиток зоологічної науки в Київському університеті починається працями двох відомих учених: видатного зоолога-фауніста К.Ф. Кесслера та основоположника порівняльної ембріології О.О. Ковальського. Незважаючи на те, що викладання зоології велося з початку роботи навчального закладу, перші її викладачі: ад'юнкт Антон Лук'янович Андржейовський, Олександр Федорович Міддендорф, Едуард Ернестович Мірам – не залишили помітних наукових розвідок в історії закладу. Дуже погано була поставлена й навчальна робота. Так, у 1840 р. зоологію слухали шість студентів, а у 1841 – десять (*Історія Київського Університету*, 1959: 152).

Тільки з приходом до університету К.Ф. Кесслера розгорнулася педагогічна та науково-дослідна робота і в цій галузі. Вихованець Петербурзького університету Карл Федорович Кесслер (1815-1881) працював в університеті протягом двадцяти років (1842-1862) (Короткий, Табенська & Цимбал, 2005: 98). З перших днів перебування в Києві К.Ф. Кесслер розпочав енергійну роботу в трьох основних напрямках: вивчення місцевої фауни, створення зоологічного музею і налагодження викладання зоологічних дисциплін. У кожному з цих напрямів учений домогся значних результатів. Підсумком багаторічних фауністичних досліджень Кесслера була серія капітальних монографій за загальною назвою «Естественная история губерний Киевского учебного округа» (шість томів – 1850-1856 pp.). Ця праця була одним із перших зведень відомостей з фауни України. З повним правом Кесслера можна вважати одним з основоположників вітчизняної фауністики. Важливе значення мають його праці з вивчення фауни Чорного моря. Одним із перших у світовій науці він висловив думку про її самобутність. За сукупність досліджень у галузі зоології у 1863 р. колишнього професора К.Ф. Кесслера було обрано почесним членом Університету св. Володимира (Короткий, Табенська & Цимбал, 2005: 15).

Серед інших природознавчих кафедр особливе місце для розвитку сільськогосподарської науки займала кафедра мінералогії. З 1836 р. по 1842 р. завідував кафедрою мінералогії і геогнозії професор Е.К. Гофман (*Історія Київського Університету*, 1959: 120). Безперечно, позитивним результатом науково-організаційної діяльності кафедри мінералогії і геогнозії для роботи університету в перший період було заснування на базі колекцій Волинського ліцею та Віленської медико-хірургічної академії мінералогічного кабінету. Е.К. Гофман у 1838 р. зробив першу наукову подорож по Київській, Подільській, Херсонській губерніях і Криму. Результатами подорожі стали статті, де викладалися перші спостереження та наукові узагальнення того часу щодо

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.

геологічного обстеження Київщини. У подальшому за дослідження Полярного Уралу Гофман одержав медаль Російського географічного товариства і премію Академії наук. У 1861 р. він був обраний директором Російського мінералогічного товариства (Короткий, Табенська & Цимбал, 2005: 56).

Висновки. Таким чином, з вищевикладеного видно, що навіть у першій половині XIX ст. поступового розвитку набували всі природничі кафедри фізико-математичного відділення університету. Наукові розробки, удосконалення кафедр та науково-допоміжних установ із геодезії, хімії, мінералогії, зоології, ботаніки та технології сприяли сільськогосподарським дослідженням того періоду та в подальшому обумовили розвиток і вузькогалузеву спеціалізацію агрономічних досліджень. Учені Університету св. Володимира навіть у перший період заснування та становлення університету надавали можливу науково-практичну допомогу в розвитку сільського господарства і переробної промисловості.

Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що університети були важливою силою, яка підтримувала наукові дослідження в аграрній галузі, забезпечували взаємодію науки і сільського господарства. На кінець XIX ст. вищу агрономічну освіту надавали як європейські, так і вітчизняні університети. У Німеччині розвиток сільськогосподарської освіти при університетах мав два етапи. На противагу університетській агрономії створювалися відокремлені спеціальні вищі фахові навчально-наукові заклади.

У Російській імперії запровадження загальної системи освіти відбувалося за німецьким класичним зразком. В університетському курсі загальноросійськими статутами закріплювалося викладання сільськогосподарських дисциплін. Перша окрема сільськогосподарська кафедра була відкрита при Київському університеті в 1834 р., що передувало її затвердженню університетським статутом 1835 р. З часом сільськогосподарські кафедри було відкрито в інших університетах, розташованих в українських землях: Харківському та Новоросійському. У зв'язку з цим необхідно вказати, що видатні вчені-агрономи, котрі в свою чергу були університетськими викладачами, сприяли поширенню сільськогосподарської освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Василенко Н. Кремінецький лицей і університет св. Володимира: історично-юридична розвідка. Київ. [Б.м., б.р.]. 49 с.

Вергунов В. (2003). Київський національний університет імені Тараса Шевченка – один із фундаторів вітчизняної сільськогосподарської справи. *Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць* / Відп. ред. О.Я. Пилипчук. Київ. Вип.13. С. 25-28.

Вергунов В. (2004). Агрономічна думка в Київському університеті: започаткування, становлення та розвиток. *Київський Національний університет у XXI столітті: Тези ювіл. наук.-теорет. конф., присвяч. 170-річчю Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*, 24 черв. 2004. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т». С. 68-69.

Владимирский-Буданов М.Ф. (1884). История Императорского университета св. Владимира (1884). Т.1: Университет Св. Владимира в царствование императора Николая Павловича. Киев. 674 с.

Владимирский-Буданов М.Ф. (1884). Пятидесятилетие университета Св. Владимира. *Университетские известия*. №8. С. 1-60.

Второй съезд естествоиспытателей и учителей естественных наук в Киеве. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Інститут рукопису. (далі – НБУВ ІР). Ф.51. Спр.1. Арк. 1-15.

Дело о награждении садовника ботанического сада Киевского университета Гохгута золотой медалью «за усердную службу» 09.03-22.06.1850. Центральний державний історичний архів (далі – ЦДА). Ф.707. Оп.16. Спр.159. Арк. 1-11.

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.

Section Historical Sciences. Issue 50

Иконникова В.С. (Ред.). (1884). Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета св. Владимира. Киев. 417 с.

Історія Київського університету. 1834-1959. (1959). Київ: Вид-во Київського ун-ту. 629 с.

Капустян В., Грабовський В. (2004). Живі смарагди Ботсаду. *Київський університет*. Вересень. №7 (2093). С. 12.

Карышева К.А. (1958). Андрей Васильевич Краинский (130 лет со дня рождения). *Врачебное дело*. №7. С. 766.

Киев и Университет Св. Владимира при императоре Николае I 1825-1855 (1896). / Издание ун-та Св. Владимира. Киев: Тип. ун-та. 100 с.

Костенко О.О. (2006). *Становлення та розвиток сільськогосподарської освіти та науки в імператорському Університеті Святого Володимира (1834-1917)*. (Дис. канд. іст. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 228 л.

Короткой В.А., Табенська Т.В., Цимбал Ю.В. (2005). Почесні члени і доктори Університету Св. Володимира. Київ: Либідь. 328 с.

Матвієнко С.О. (1971). Український агроном і тваринник ХІХ сторіччя. *Вісник сільськогосподарської науки*. №6. С. 115-116.

О чтении публичных лекций в 1860 г. НБУВ ІР. Ф.51. Спр. 204. Арк. 1-2.

Пилипчук О.Я. (1991). Київське товариство дослідників природи та його внесок у розвиток ембріологічної науки / МНО УРСР. Київ. держ. пед. ін-т. ім. О.М. Горького. Київ: КДПІ. 100 с.

Программа публичного курса технологии на 2 семестр 1853-1854 г. НБУВ ІР. Ф.51. Спр.169. Арк.1-2.

Проценко Д.П. (1955). С.М. Богданов – основоположник вчення про коефіцієнт завдання. *Наукові записки*. Т.ХІІІ, вип. ХVІ.: Труды Біолого-грунтознавчого факультету. №10. С. 131-139.

Пшеничний Н.І., Лучко О.С. (1960). Вчений-агроном (До 40-річчя з дня смерті С.М.Богданова). *Наука і життя*. №3. С. 29.

Рогович А.С. (1864). Историческая записка о ботаническом саде Университета Св. Владимира. *Университетские известия*. №4., Отд.2. С.1-25; №5. С.34-50.

Сіряченко С. (2003). Вклад вчених університету св. Володимира в розвиток вітчизняної ботаніки та фізіології рослин. *Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць* / Відп. ред. О.Я. Пилипчук. Київ. Вип.13. С. 150-156.

Сіряченко С. (2003). Сільськогосподарська освіта в працях С.М. Богданова. *Восьма конференція молодих істориків освіти, науки і техніки*. 23 травня 2003 р., м. Київ: Матеріали конференції. Київ. С. 198-202.

Фурдичко О.І., Бондаренко В.Д. (2000). Першопостаті українського лісівництва (нариси до лісової історії). Львів: ВАТ «БІБЛЬОС». С. 173-184.

Ходецький С.М. (1863). Записка о Ботаническом саде, составленная ординарным профессором Ходецким по поручению Комитета, бывшего в апреле месяце 1861 года. *Университетские известия*. №7. Отд. 2. С. 1-10.

Холодний М.Г. (1935). До історії мікробіології в Київському університеті. *Розвиток науки в Київському університеті за сто років*. Київ: Вид-во Київ. держ. ун-ту. С. 93-104.

Чайка Н. (2002). Наукова та організаційна діяльність професора С.М. Ходецького в Київському товаристві сільського господарства та сільськогосподарської промисловості. *Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць* / Відп. ред. О.Я. Пилипчук. Київ, Вип.8. С. 232-237.

Чеважевський В.С. (1912). Из прошлого Киевского университета и студенческой жизни. *Русская старина*. №6. С.583.

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Шмальгаузен И.Ф. (1884). Ботанический сад. *Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета св. Владимира (1834-1884)* / Под ред. В.С. Иконникова. Киев. С.141-159.

REFERENCES

Vasylenko N. (n.d.). Kremynets'kyu litsey i universytet sv. Volodymyra: istorychno-yurydychna rozvidka [Kremynets Lyceum and University of St. Vladimir: historical and legal intelligence]. Kyiv. [in Ukrainian].

Verhunov V. (2003). Kyiv's'kyu natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka – odyz fundatoriv vitchyznyanoyi sil's'kohospodars'koyi spravy [Taras Shevchenko National University of Kyiv is one of the founders of domestic agricultural affairs]. *Istoriia ukrainskoi nauky na mezhi tysyacholit: Zb. nauk. prats. / Vidp. red. O.Ya. Pylypchuk*. [History of Ukrainian science at the turn of the millennium: Coll. Science. works / Resp. ed. O.Ya. Pilipchuk]. Kyiv. Vyp.13. P.25-28. [in Ukrainian].

Verhunov V. (2004). Ahronomichna dumka v Kyiv's'komu universyteti: zapochatkuvannya, stanovlennya ta rozvytok. [Agronomic thought at the University of Kiev: the beginning, formation and development]. *Kyiv's'kyu Natsional'nyy universytet u XXI stolitti: Tezy yuvil. nauk.-teoret. konf., prysvyach. 170-richchyu Kyiv. nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka* [Kyiv National University in the XXI century: Abstracts of Papers dedicate 170th anniversary of Kyiv. nat. un-tu them. Taras Shevchenko], 24 cherv. 2004. Kyiv: VPTs «Kyiv. un-t». P.68-69. [in Ukrainian].

Vladimirskiy-Budanov M.F. (1884). Istoriya Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira (1884). T.1: Universitet Sv. Vladimira v tsarstvovanie imperatora Nikolaya Pavlovicha [History of the Imperial University of St. Vladimir (1884). Volume 1: St. Vladimir University during the reign of Emperor Nikolai Pavlovich]. Kiev. [in Ukrainian]

Vladymyrskiy-Budanov M.F. (1884). Piatydesiatyletye unyversyteta sv. Vladymyra. [Fiftieth anniversary of the University of St. Vladimir]. *Unyversytetskye yzvestyia* [University news]. №8. P.1-60. [in Ukrainian].

Vtoroy s'ezd estestvoispytateley i uchiteley estestvennykh nauk v Kieve. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. Instytut rukopysu [Second Congress of Naturalists and Natural Science Teachers in Kiev]. (dali – NBUV IR). F.51. Spr.1. Ark.1-15.

Delo o nagrazhdenii sadovnika botanicheskogo sada Kievskogo universiteta Gokhguta zolotoy medal'yu «za userdnyu sluzhbu» 09.03-22.06. [The case of awarding the gardener of the botanical garden of Kiev University Gokhgut with a gold medal "for diligent service" 09.03-22.06.]. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv (dali – TsDIA). F.707. Op.16. Spr.159. Ark.1-11.

Ikonnikova V.S. (ed). (1884). Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchennykh i uchebno-vspomogatel'nykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira. Kiev. [in Ukrainian].

Istoriya Kyiv's'koho universytetu. (1959). [History of Kyiv University. 1834-1959]. Kyiv: Kyiv: Vyd-vo Kyiv's'koho un-tu. [in Ukrainian].

Kapustian V., Hrabovskiy V. (2004). Zhyvi smarahdy Botsadu [Living emeralds of the Botsad]. *Kyivskiy universytet*. [Kyiv University]. Veresen. №7. P.12. [in Ukrainian].

Karysheva K.A. (1958). Andrey Vasil'yevich Krainskiy (130 let so dnya rozhdeniya). [Andrey Vasilievich Krainskiy (130th birthday)]. *Vrachebnoe delo* [Medical business]. №7. P.766. [in Ukrainian].

Kiev i Universitet Cv. Vladimira pri imperatore Nikolae I 1825-1855 (1896) [Kiev and the University of St. Vladimir under Emperor Nicholas I 1825-1855]. Kiev: Izdanie un-ta Sv. Vladimira. [in Ukrainian].

Scientific Bulletin of the IZMAIL State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Kostenko O.O. (2006). *Stanovlennya ta rozvytok sil's'kohospodars'koyi osvity ta nauky v imperators'komu Universyteti Svyatoho Volodymyra (1834-1917)*. [Formation and development of agricultural education and science at the Imperial University of St. Vladimir (1834-1917)]. (Dys. kand. ist. nauk). Kyyivs'kyy natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyyiv.

Korotkoyi V.A., Tabenska T.V., Tsymbal Yu.V. (2005). *Pochesni chleny i doktory Universytetu Sv. Volodymyra* [Honorary members and doctors of St. Vladimir's University]. Kyyiv: Lybid. [in Ukrainian].

Matviienko S.O. (1971). *Ukrainskyi ahronom i tvarynnyk XIX storichchia* [Ukrainian agronomist and cattle breeder of the XIX century]. *Visnyk silskohospodarskoi nauky* [Bulletin of Agricultural Science]. №6. P.115-116. [in Ukrainian].

O chtenii publichnykh leksiiv v 1860 g. [On Reading Public Lectures in 1860]. NBUV IR. F.51. Spr. 204. Ark. 1-2.

Pylypchuk O.Ya. (1991). *Kyyivs'ke tovarystvo doslidnykiv pryrody ta yoho vnesok u rozvytok embriolohichnoyi nauky* [Kyiv Society of Naturalists and its contribution to the development of embryological science] / MNO URSR. Kyyiv. derzh. ped. in-t. im. O.M. Hor'koho. Kyyiv: KDPI. [in Ukrainian].

Programma publichnogo kursa tekhnologii na 2 semestr 1853-1854 g. [Program of the public course of technology for the 2nd semester of 1853-1854]. NBUV IR. F.51. Spr.169. Ark.1-2.

Protsenko D.P. (1955). S.M. Bohdanov – osnovopolozhnyk vchennia pro koefitsient zavdannia [S.M. Bogdanov – the founder of the doctrine of the coefficient of the problem]. *Naukovi zapysky. T.XIII. Vyp. XVI: Trudy Biolohe-gruntoznavchoho fakultetu* [Proceedings. Volume XIII, issue XVI: Proceedings of the Faculty of Biology and Soil Science]. №10. P.131-139. [in Ukrainian].

Pshenychnyi N.I., Luchko O.S. (1960). *Vchenyi-ahronom (Do 40-richchia z dnia smerti S.M.Bohdanova)* [Scientist-agronomist (To the 40th anniversary of the death of SM Bogdanov)]. *Nauka i zhyttia* [Science and life]. №3. P.29. [in Ukrainian].

Rogovich A.S. (1864). *Istoricheskaya zapiska o botanicheskom sade Universiteta Sv. Vladimira* [Historical note about the botanical garden of the University of St. Vladimir]. *Universitetskie izvestiya* [University news]. №4., Otd.2. P.1-25; №5. P.34-50. [in Ukrainian].

Siryachenko S. (2003). *Vklad vchenykh universytetu sv. Volodymyra v rozvytok vitchyznyanoi botaniky ta fiziolohiyi Roslyn* [The contribution of scientists from the University of St. Vladimir in the development of domestic botany and plant physiology]. *Istoriya ukrayins'koyi nauky na mezhi tysyacholit': Zb. nauk. prats'* [History of Ukrainian science at the turn of the millennium: Coll. Science. wash]. Kyyiv, Vyp.13. P.150-156. [in Ukrainian].

Siryachenko S. (2003). *Sil's'kohospodars'ka osvita v pratsyakh S.M. Bohdanova* [Agricultural education in the works of S.M. Bohdanova]. *Vos'ma konferentsiya molodykh istorykiv osvity, nauky i tekhniky* [Eighth Conference of Young Historians of Education, Science and Technology]. 23 travnya 2003 r., m. Kyyiv: Proceedings of the Conference Title. Kyyiv, P.198-202. [in Ukrainian].

Furdychko O.I., Bondarenko V.D. (2000). *Pershopostati ukrayins'koho lisivnytstva (narysy do lisovoyi istoriyi)* [Primitives of Ukrainian forestry (essays on forest history)]. L'viv: VAT «BIBL'OS». [in Ukrainian].

Khodets'kiy S.M. (1863). *Zapiska o Botanicheskom sade, sostavlennaya ordinarnym professorom Khodetskim po porucheniyu Komiteta, byvshego v aprele mesyatse 1861 goda* [Note on the Botanical Garden, drawn up by the ordinary professor Chodetsky on behalf of the Committee, which was in April 1861]. *Universitetskie izvestiya* [University news]. №7. Otd.2. P. 1-10.

Kholodnyy M.H. (1935). *Do istoriyi mikrobiolohiyi v Kyyivs'komu universyteti* [To the history of microbiology at the University of Kiev]. *Rozvytok nauky v Kyyivs'komu universyteti za sto rokiv* [Development of science at the University of Kiev for a hundred years]. Kyyiv: Vyd-vo

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Kyyiv. derzh. un-tu, P.93-104. [in Ukrainian].

Chayka N. (2002). Naukova ta orhanizatsiyna diyal'nist' profesora S.M. Khodets'koho v Kyyivs'komu tovarystvi sil's'koho hospodarstva ta sil's'kohospodars'koyi promyslovosti [Scientific and organizational activities of Professor SM Khodetsky in the Kyiv Society of Agriculture and Agricultural Industry]. *Istoriya ukrayins'koyi nauky na mezhi tysyacholit'* [History of Ukrainian science at the turn of the millennium]: Zb. nauk. prats'. Kyyiv, Vyp.8. P.232-237. [in Ukrainian].

Chevazhevs'kiy V.S. (1912). Iz proshlogo Kievskogo universiteta i studencheskoy zhizni [From the past of Kiev University and student life]. *Russkaya starina* [Russian antiquity]. №6. P.583. [in Ukrainian].

Shmal'gauzen I.F. (1884). Botanicheskiy sad [Botanical Garden]. *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatel'nykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira (1834-1884)* [Historical and statistical notes about scientists and educational support institutions of the Imperial University of St. Vladimir (1834-1884)]. Kiev. P.141-159. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено розвиток та становлення низки природничих наук: ботаніки, зоології, мінералогії, хімії у стінах Університету св. Володимира в середині XIX ст. Зокрема, через призму аналізу діяльності провідних учених таких як В. Бессер, Р. Траутфеттер та К. Кесслер авторами показано вплив ботаніки на розвиток самого Університету св. Володимира, у історії якого окреме місце посідає ботанічний сад, який на той час був відмінною школою для садівників не лише Києва, а й всього українського загалу.

У процесі висвітлення матеріалу авторами було з'ясовано, що в основі розвитку цих наук стояли природничі кафедри фізико-математичного відділення університету, де чільне місце посідала сільськогосподарська кафедра. Їх відкриття визначалось наступними факторами. По-перше, започаткування кафедр було обумовлене загальнодержавною політикою російського уряду в галузі освіти у зв'язку з роботою Комісії стосовно вдосконалення землеробства в Російській імперії (1833) за часи царювання Миколи I. По-друге, два польські заклади, на базі яких було створено Київський університет: Кременецький ліцей та Віленський університет – до закриття мали у своєму складі сільськогосподарські відділення. При ліцеї діяла сільськогосподарська школа, при університеті – Інститут сільського домоведення. По-третє, вирішальне значення мав і високий рівень наукової роботи з природничих наук та створення необхідних науково-допоміжних установ, що сприяло влаштуванню при ботанічному саду університету приватної практичної школи садівництва. Професори і викладачі природничих кафедр Київського університету займалися вивченням природи й економіки України. У 1851-1864 рр. при університеті працювала «Комісія для опису губерній Київського шкільного округу», проводилися з'їзди викладачів природознавства. Сільськогосподарським науковим пошукам сприяла науково-громадська робота Київського товариства дослідників природи. Усе це разом привело до того, що Київський університет був першим університетом у Росії, де в освітньому процесі була заснована та поступово набувала свого розвитку окрема сільськогосподарська кафедра.

Ключові слова: природничі науки, біологія, ботаніка, зоологія, хімія, мінералогія, геодезія, Університет св. Володимира.